

مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم

۱۳۷۷

مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم

۱۳۷۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم

۱۳۷۷

مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم

۱۳۷۷

مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم

۱۳۷۷

مهرات معلمی

www.ketab.ir

مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم	۱۳۷۷
مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم	۱۳۷۷
مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم	۱۳۷۷
مطبعة آیت الله العظمیٰ خراسانی قم	۱۳۷۷

۱۳۷۷ - ۲ - ۲۷۲۵ - ۰۰۹ - ۲۷۲۵ - ۲ - ۲۷۲۵

۱۳۷۷ - ۲ - ۲۷۲۵ - ۰۰۹ - ۲۷۲۵ - ۲ - ۲۷۲۵
 ۱۳۷۷ - ۲ - ۲۷۲۵ - ۰۰۹ - ۲۷۲۵ - ۲ - ۲۷۲۵
 ۱۳۷۷ - ۲ - ۲۷۲۵ - ۰۰۹ - ۲۷۲۵ - ۲ - ۲۷۲۵
 ۱۳۷۷ - ۲ - ۲۷۲۵ - ۰۰۹ - ۲۷۲۵ - ۲ - ۲۷۲۵

محسن قرائتی

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه‌ی ملی ایران:

قراآتی، محسن / ۱۳۲۴.

مهارت معلمی / مؤلف: محسن قراآتی

تهران: مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ۱۳۷۵.

۲۸۸ ص . ISBN 978 - 600 - 5422 - 55 - 2

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

کتابنامه به صورت زیر نویس

موضوع: معلمان -- اخلاق حرفه‌ای -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: معلمان -- روابط شاگردان -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

۲۸۸۳۲۸۵ ۲۹۷ / ۶۵۳ BP ۲۵۴ / ۴ / ۴ م ۲۰۹۶

مهارت معلمی

محسن قراآتی

ناشر:	مرکز فرهنگی درسهای از قرآن
چاپ:	چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
نوبت چاپ:	دوم زمستان ۱۴۰۲
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
قیمت:	۳۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۲۱-۵۵-۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش شماره ۱: تهران، تلفن و نمابر ۴ - ۶۶۹۶۳۶۳

مرکز پخش شماره ۲: قم، تلفن و نمابر ۳۷۷۴۲۴۷۰ - ۲۵

مرکز پخش شماره ۳: اصفهان، تلفن و نمابر ۲۲۰۵۴۸۵ - ۳۱۱

مرکز پخش شماره ۴: قم، تلفن و نمابر ۳۷۷۴۲۱۵۵ - ۲۵

www.Qaraati.ir

سخن ناشر

«مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن» در سال ۱۳۷۵ با هدف نشر آثار قلمی، صوتی و تصویری حجت‌الاسلام و المسلمین محسن قرائتی تأسیس گردید و در این راستا فعالیت‌های گوناگونی را به انجام رسانیده است. از جمله:

- ۱- نشر و تجدید چاپ کتب قبلی ایشان با ویراستاری جدید.
 - ۲- نشر مجموعه ده جلدی تفسیر نور (تفسیر کامل قرآن).
 - ۳- عرضه نرم‌افزارها؛ مخفف رایانه‌ای با موضوعات مختلف.
 - ۴- عرضه نرم‌افزار «مجموعه آثار» شامل مجموعه کتاب‌ها و فیش‌های تحقیقی و متن مجموعه ۳۰ ساله برنامه درسهایی از قرآن همراه با صوت برنامه‌ها.
 - ۵- نشر برخی کتب قرآنی و تفسیری موسوعی از قبیل «سیصد نکته مدیریتی»، «حقوق در قرآن»، «سیمای سیاست در قرآن کریم»، «مسکن و شهرسازی».
 - ۶- راه اندازی پایگاه اینترنتی به نشانی: www.Qura.ti.ir با امکان دسترسی به متن تفسیر نور و کتب حجت‌الاسلام قرائتی و شرکت در مسابقات تلویزیونی.
 - ۷- راه اندازی شبکه‌های اجتماعی در پایگاه‌های: سروش، بلگرام، آپارات و اینستاگرام.
 - ۸- نشر نرم‌افزارهای کاربردی متناسب با تلفن‌های هوشمند.
 - ۹- نشر قرآن کریم با ترجمه و تفسیر استاد قرائتی در یک جلد.
- کتاب حاضر که مهارت معلمی نام گرفته، ابتدا به ارزش تعلیم و تربیت و اوصاف و وظایف و بایسته‌های معلمان و مربیان پرداخته و در ادامه به شیوه‌ها و مهارت‌های آموزش و کلاسداری و سرانجام به ضرورت توجه به محتوا و مخاطب پرداخته و پایان بخش آن متذکر نکات ارزشمند و مفیدی برای معلمان و مربیان است. از حجت‌الاسلام صنعت‌پور که بازنگری و تنظیم مطالب را به عهده داشته‌اند تشکر می‌گردد.
- از همه خوانندگان محترم انتظار داریم که نظرات و پیشنهادات سازنده خود را در جهت رشد حرکت‌های قرآنی و تفسیری و فراگیر شدن فرهنگ قرآنی به نشانی: تهران - صندوق پستی ۱۴۱۸۵/۵۸۶ ارسال نمایند.

فهرست مطالب:

مقدمه ۱۳

فصل اول: ارزش و امتیاز کار معلمی

۱. معلمی شغل نیست؛ عبادت است ۱۶

۲. معلمی یک انتخاب صحیح است ۱۷

۳. معلمی در نگاه معصومین علیهم السلام جایگاه رفیع دارد ۱۸

۴. تربیت کار خداست ۱۹

۵. معلم کار پنج گره از بهندگان را می کند ۲۰

۶. معلم با گران ترین گهر هستی سروکار دارد ۲۱

۷. کار روی فکر افراد، مانند در است ۲۲

۸. کلاس داری را ساده ننگریم ۲۳

۹. معلم ربّانی، هادی و ناجی بشر است ۲۴

۱۰. کار خود را مقدس بدانیم ۲۵

۱۱. تعلیم و تربیت باعث حیات معنوی مخاطب می شود ۲۷

۱۲. ارزش علم بیش از هر چیزی است ۲۸

فصل دوم: صفات معلم

۱. سوز و حرص داشته باشد ۳۲

۲. سعه صدر داشته باشد ۳۳

۳. بی تکلف باشد ۳۴

۴. مخلص باشد ۳۵

۵. خود را فارغ التحصیل نداند ۳۷

۶. توفیقاتش را از خدا بداند ۳۹

۷. باشهامت باشد ۴۱

۸. اعتماد به نفس داشته باشد ۴۳

- ۴۴ ۹. مردمی باشد
- ۴۶ ۱۰. صراحت لهجه داشته باشد
- ۴۷ ۱۱. منصف باشد
- ۴۹ ۱۲. صمیمی و با محبت باشد
- ۵۱ ۱۳. اهل هدایت و عمل باشد
- ۵۲ ۱۴. آراسته باشد
- ۵۳ ۱۵. اخلاق خوب داشته باشد
- ۵۵ ۱۶. متواضع باشد
- ۵۶ ۱۷. سابقه نیک داشته باشد
- ۵۷ ۱۸. به پست و مقام دل بسته نباشد
- ۵۷ ۱۹. آماده پاسخگویی باشد
- ۵۸ ۲۰. بصیرت و شناخت عمیق داشته باشد
- ۵۹ ۲۱. دلسوز شاگردان باشد
- ۶۰ ۲۲. واقع‌گرا باشد
- ۶۱ ۲۳. صبور باشد
- ۶۲ ۲۴. در دانشا باشد
- ۶۳ ۲۵. تکلیف‌گرا باشد
- ۶۴ ۲۶. با ظرفیت باشد
- ۶۵ ۲۷. منضبط باشد
- ۶۶ ۲۸. عزم قوی داشته باشد
- ۶۷ ۲۹. به هدف ایمان داشته باشد
- ۶۸ ۳۰. عادل باشد
- ۶۹ ۳۱. حامی محرومان باشد
- ۷۱ ۳۲. توکل داشته باشد
- ۷۱ ۳۳. بانشاط باشد

فصل سوم: وظایف معلم

۱. آغاز کار با نام خدای متعال ۷۶
۲. عملی بودن درس‌ها ۷۷
۳. شهامت در گفتن «نمی‌دانم» ۷۹
۴. سنت‌پذیر و نوپذیر بودن ۸۰
۵. توجه به راه‌های دعوت ۸۱
۶. توجه به رشد جامع ۸۲
۷. پاسخ به شبهات ۸۳
۸. ایجاد انگیزه ۸۴
۹. هجرت ۸۵
۱۰. آموختن از هر شخص یا هر تئوری ۸۷
۱۱. تعلیم در هر زمان و مکان ۸۹
۱۲. جبران ضعف‌ها ۹۰
۱۳. همدردی ۹۱
۱۴. ارتباط‌های خصوصی و چهره‌به‌چهره ۹۲
۱۵. هدایت در گرایش و انتخاب رشته ۹۳
۱۶. احترام به همکاران و پیشکسوتان ۹۴
۱۷. نظرخواهی و مشورت ۹۶
۱۸. دادن فرصت تحقیق به مخالف ۹۸
۱۹. توجه به آثار جنبی رفتار ۹۸
۲۰. سفارش دلسوزانه و استقبال از پیشنهادها ۱۰۰
۲۱. انتقادپذیری ۱۰۱
۲۲. امیدوار و امیدبخش ۱۰۲
۲۳. قاطعیت در راه حق و نترسیدن از سرزنش‌ها ۱۰۳
۲۴. داشتن حکمت ۱۰۴

- ۱۰۶..... ۲۵. اهل ذکر باشد!
- ۱۰۷..... ۲۶. توطئه شناسی
- ۱۰۸..... ۲۷. دشمن شناسی
- ۱۱۰..... ۲۸. جدی گرفتن هشدارها
- ۱۱۱..... ۲۹. سنجش مقدار تأثیر آموزش‌ها (خودآزمایی)
- ۱۱۲..... ۳۰. استفاده از همه فرصت‌ها و ظرفیت‌ها
- ۱۱۳..... ۳۱. رعایت استاندارد و تعلیم منطقی
- ۱۱۳..... ۳۲. قالب‌سازی، نه قالب‌پذیر
- ۱۱۴..... ۳۳. آشنایی با مشکلات دیگران
- ۱۱۵..... ۳۴. آشنایی با فرهنگ و گویش مخاطبان

فصل چهارم: پرهیزها (نبایدهای معلمی)

- ۱۱۸..... ۱. پرهیز از جناح‌بازی و گرایش‌های تشنه‌های
- ۱۱۸..... ۲. پرهیز از سوء ظن
- ۱۲۰..... ۳. پرهیز از تحریک احساسات دیگران
- ۱۲۱..... ۴. پرهیز از ایجاد حساسیت
- ۱۲۱..... ۵. پرهیز از مسائل فرعی
- ۱۲۴..... ۶. پرهیز از بحث‌های جنجالی
- ۱۲۴..... ۷. پرهیز از تبعیض
- ۱۲۵..... ۸. پرهیز از بیان مسائل بدیهی و روشن
- ۱۲۶..... ۹. پرهیز از زور، تحمیل عقیده و استبداد
- ۱۲۷..... ۱۰. پرهیز از کتمان علم
- ۱۲۷..... ۱۱. پرهیز از علوم غیرضروری و غیرکاربردی
- ۱۲۹..... ۱۲. پرهیز از طرح و برنامه‌های پیچیده دشمن
- ۱۳۰..... ۱۳. پرهیز از زرق و برق‌ها و تطمیع مستکبران
- ۱۳۱..... ۱۴. پرهیز از وابستگی فکری و فرهنگی

۱۳۳	۱۵. پرهیز از انحرافها و بدعتها
۱۳۴	۱۶. پرهیز از تمَلَق
۱۳۸	۱۷. پرهیز از کم کاری
۱۴۰	۱۸. پرهیز از عَجَب و غرور
۱۴۰	۱۹. پرهیز از علم فروشی نابجا
۱۴۱	۲۰. پرهیز از مواضع تهمت
۱۴۳	۲۱. پرهیز از گفتار و رفتار غیرعالمانه و تحلیل های غلط
۱۴۵	۲۲. پرهیز از گفتگو بی نتیجه
۱۴۶	۲۳. پرهیز از سخنان شری و بی پایه
۱۴۷	۲۴. پرهیز از تکذیب و انکار بدون علم
۱۴۸	۲۵. پرهیز از غلو
۱۵۰	۲۶. پرهیز از تشتت
۱۵۰	۲۷. پرهیزهای دیگر

فصل پنجم: مهارت‌ها و روش‌ها

۱۵۴	۱. بهره‌گیری از تمثیل
۱۵۶	۲. کوتاه و گزیده‌گویی
۱۵۷	۳. متنوع‌گویی
۱۵۹	۴. دسته‌بندی مطالب
۱۶۰	۵. طرفینی کردن کلاس
۱۶۱	۶. پرسش و پاسخ
۱۶۲	۷. ارائه الگوها
۱۶۵	۸. فیش‌برداری و ارائه نکات ناب
۱۶۷	۹. داشتن طرح درس و ارائه از روی یادداشت
۱۶۸	۱۰. تناسب محتوا با قالبها و حرکات
۱۶۹	۱۱. تناسب جمله‌ها و ریتم واژه‌ها
۱۶۹	۱۲. رعایت تناسب مکان‌ها و زمان‌ها

۱۳. مستندسازی محتوای دروس ۱۷۱
۱۴. معرفی منابع ۱۷۲
۱۵. تغافل ۱۷۳
۱۶. استفاده از احساسات و عواطف ۱۷۴
۱۷. تشویق و توبیخ ۱۷۵
۱۸. دقت در عناوین و تیترها ۱۷۷
۱۹. آسان گویی ۱۷۸
۲۰. توجه به شادی ۱۷۹
۲۱. ارائه متوازن مباحث ۱۸۰
۲۲. بهره‌گیری از داستان ۱۸۲
۲۳. خواندن از روی نوشته ۱۸۴
۲۴. آموزش غیرمستقیم ۱۸۴
۲۵. آموزش تدریجی (اصل تدریج) ۱۸۶
۲۶. آموزش مستمر (اصل استمرار) ۱۸۷
۲۷. بهره‌گیری از هنر نمایش ۱۸۸
۲۸. بیان شیوا و رسا ۱۹۰
۲۹. رعایت اختصار ۱۹۲
۳۰. تن صدای مناسب ۱۹۳
۳۱. هیجان بجا ۱۹۴
۳۲. تلقین ۱۹۵
۳۳. بیان نعمت‌ها و بیان فرض مخالف ۱۹۶
۳۴. بهره‌گیری از بیان جامع و مطلوب ۱۹۹
۳۵. توجه به عواطف ۲۰۰
۳۶. فضا سازی ۲۰۲
۳۷. بیان اهداف و جمع بندی ۲۰۲

فصل ششم: محتوا

۱. ارائه علوم مفید ۲۰۵
۲. بهره‌گیری از قرآن کریم ۲۰۶
۳. بهره‌گیری از روایات ۲۰۸
۴. تکیه بر علوم قطعی، نه حدس و گمان ۲۰۹
۵. تسلط بر محتوا ۲۱۰
۶. بهره‌گیری از استدلال ۲۱۱
۷. بالا بردن قدرت تشخص و بیان معیارها ۲۱۲
۸. بیان سخن پاک و طایب ۲۱۴
۹. سنجیده‌گویی ۲۱۶
۱۰. محوریت‌بخشی به نماز ۲۱۷
۱۱. تعلیم قانون‌گرایی و رعایت مقرارت ۲۱۹
۱۲. توجه به شبهات ۲۲۱
۱۳. تناسب محتوا با نیازها ۲۲۱
۱۴. بهره‌گیری از تاریخ ۲۲۲

فصل هفتم: مخاطب

۱. شناخت مخاطب ۲۲۶
۲. توجه به سطح فکر و اندیشه مخاطب ۲۲۷
۳. توجه به آمادگی روحی مخاطب ۲۲۸
۴. بررسی ذائقه مخاطب ۲۲۹
۵. تکریم مخاطب ۲۲۹
۶. نظرخواهی از مخاطب ۲۳۰
۷. تفکیک مخاطبین ۲۳۱
۸. به دنبال مخاطب رفتن ۲۳۱
۹. گوش دادن به حرف‌های مخاطب ۲۳۲

۱۰. کم کردن فاصله خود با مخاطب ۲۳۴
۱۱. توجه دادن به مقام انسانی ۲۳۴
۱۲. صبوری در برخوردهای غلط ۲۳۶

فصل هشتم: سایر نکات

۱. اصولی در مورد تشویق و توبیخ ۲۴۰
۲. نکاتی در خصوص سؤال کننده و سؤال شونده ۲۴۴
۳. بسیج عمومی برای دعوت به مشترکات ۲۴۶
۴. بیان خاطرات ناب و تجلیل از پیشکسوتان ۲۴۷
۵. چند سفارش به محققین و نویسندگان ۲۴۹
۶. استقبال از شرکت در کار ۲۵۰
۷. اصالت دادن به تعلیم و تربیت ۲۵۱
۸. نگاه معلمی به همه چیز ۲۵۳
۹. کارهای ویژه در زمان و مکان ویژه ۲۵۳
۱۰. توجه به مسائل جانبی تحصیل ۲۵۵
۱۱. فراهم کردن آرامش برای تحصیل ۲۵۶
۱۲. توجه به هزینه‌های آموزشی و فرهنگی ۲۵۷
۱۳. استفاده از تعطیلات ۲۵۷
۱۴. امید همیشگی به تحول و اصلاح ۲۵۸
۱۵. ارائه مطالعات و پژوهش‌ها ۲۵۹
۱۶. بیان تجارب خود و دیگران ۲۶۱
۱۷. آزادمنشی و آزاداندیشی ۲۶۲
۱۸. سنجش خود با ترازوی قرآن کریم ۲۶۴
۱۹. توجه به آفات علم و پرهیز از آن ۲۶۴
۲۰. برخی دیگر از آفات علم ۲۷۶
۲۱. برخی از تذکرات و نکات کوتاه ۲۷۷

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله الطاهرين و لعنة الله على اعدائهم
اجمعين من الآن الى قيام يوم الدين.

مقدمه

ارزش هر کار وابسته به اخیزه انجام آن است. جراح و چاقوکش، هر دو، شکم را پاره می‌کنند؛ اما چون انگیزه‌شان متفاوت است، ارزش کارشان نیز متفاوت می‌شود.
مسأله انگیزه مخصوص امور فرهنگی را بیابغ و تدریس نیست؛ بلکه داشتن انگیزه یا بی‌انگیزی، نقش مهمی در انجام امور محلیف دارد. از جمله مواردی که در صحنه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی به انسان انگیزه می‌دهند و نبود آنها انسان را دچار بی‌انگیزی می‌کند، عبارت است از:

ایمان به خدا، باور به حساب و کتاب و ثبت و ضبط اعمال، اعتقاد به امدادهای الهی در دنیا و پاداش‌های الهی در آخرت، توجه به زندگی‌نامه ایثارگران، ایجاد رذیلت بین دوستان با انگیزه یا بی‌انگیزه، بهره‌مندی از تشویقات اجتماعی، آشنایی با زندگی افراد موفق، توجه به نتایج کار و تلقین برکات کار، داشتن همکاران باوفا و پایبندی به نظم و برنامه‌ریزی، توجه به افکار نیک، نظارت بر امور و کنترل آنها، اهتمام به تفریح و ورزش بهنگام، تلاش برای دسترسی به امکانات و سود بیشتر، توجه به آراستگی و زیبایی، انتخاب حرفه‌های نیاکان، همنشینی با دوستان هم‌سلیقه و علاقه‌مند، و بهره‌مندی از محبوبیت و امنیت شغلی.

همچنین می‌توان به این موارد اشاره کرد: درک فضای عاطفی، دیدن آثار عدالت، رعایت تناسب کار با استعدادهای درونی، توجه به توصیه‌های مفید، دریافت جوایز بجا، داشتن الگوهای

موفق، بهره‌گیری از مشورت‌های مفید، قائل شدن قداست برای کار، استفاده از هنر و ادبیات، اهتمام به کار گروهی و جمعی، استفاده از آموزش‌های ضمن خدمت، تأمین نیازهای طبیعی، تمرین و کسب تجربه، پرهیز از حرکت در مسیر آرزوها و خیال‌های خام، رعایت انصاف از سوی مدیران و مسئولان و اساتید، پذیرفتن پیشنهادات، پیشگام بودن مسئولین، استقبال مردم، داشتن حسن ظن و امیدواری، آینده‌نگری و... .

اگر استاد و مربی بدانند که زحماتشان در سرنوشت ابدی و اخروی انسان‌ها اثر دارد، نگاه لحظه‌ای به کار خود نخواهند داشت؛ بلکه آن را سرمایه‌گذاری در تاریخ خواهند پنداشت. این نگاه به انسان انگیزه می‌دهد.

اگر استاد و شاگرد بدانند که افراد بسیاری با تحمل هجرت‌ها، زحمت‌ها و نداری‌ها به دنبال علم رفته‌اند، انگیزه پیدا می‌کنند.^۱ اینکه قرآن کریم قصه‌های گوناگونی از تاریخ بزرگان را نقل کرده، برای آن است که اجیزه تلاش را در افراد زیاد کند.

افراد بی‌انگیزه دلائلی برای کم‌کاری خود می‌آورند و هر بار بهانه‌ای می‌تراشند؛ مثلاً می‌گویند: مزدمان کم است، با ما مهربان نمی‌کنند، مدیران بی‌نظم است و خودش کار نمی‌کند، ابزار مناسب نداریم، اختیاراتمان محدود است، از ما نامی برده نمی‌شود، نظارتی بر کارهایمان نیست، مهارتی به ما نیاموخته‌اند، فلان شخص یا فلان چیز مانع است، این کار با روحیه‌مان سازگار نیست، به پیشنهادات و انتقاداتمان توجهی نمی‌شود، ما را تحقیر می‌کنند، گرفتاری خانوادگی داریم، و امثال این‌گونه حرف‌ها و دلیل‌ها.

ولی آنچه همه این نواقص را جبران می‌کند، ایمان و توکل به خداست. انسان مؤمن با خود می‌گوید: «اگرچه امروز مردم و مسئولین قدر مرا نمی‌شناسند، اما خداوند نخواهد گذاشت که کار من ضایع شود.» او با توکل و قناعت و صبر و یاد خدا، دل خود را در مقابل انواع بی‌مهری‌هایی که سبب بی‌انگیزگی می‌شود، تسلی می‌دهد.

۱. علامه امینی رحمته‌الله صاحب کتاب *التغذیر* برای پیدا کردن بعضی کتاب‌های موردنیازش به کشورهای متعددی سفر کرد. در سفری که به هندوستان داشت، چون اجازه استفاده از کتاب موردنظرش را جز در صورت نسخه‌برداری پیدا نکرد، مجبور شد شش ماه در آنجا بماند و کتاب را استنساخ کند. همین‌که برگشت، از او پرسیدند: «هوای هند گرم بود یا سرد؟» گفت: «نفهمیدم!» او به قدری در تألیف و تحصیل و علم غرق می‌شد که تغییرات اطراف را درک نمی‌کرد.